

MUNI
ARTS

Otevřený přístup jako předpoklad akademického prostředí

Michal Černý

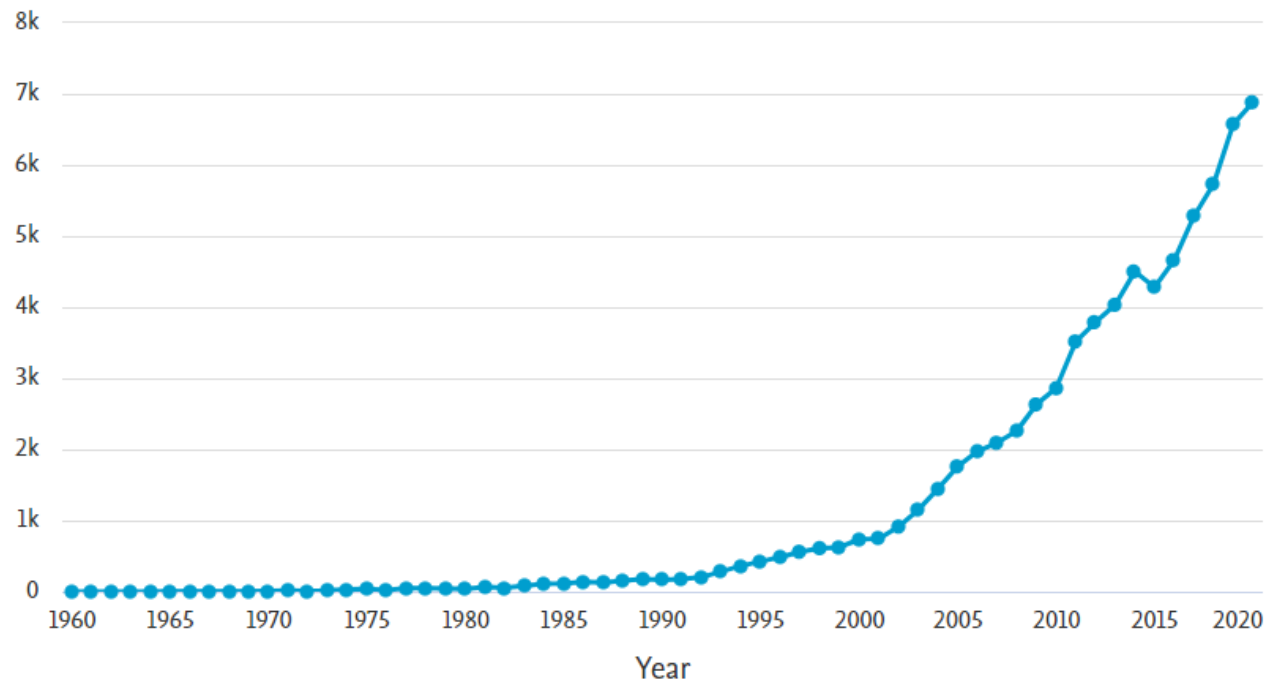
2021

“Pohádky jsou víc než pravdivé: ne tím, že nám tvrdí, že existují draci; ale proto, že říkají, že draky je možné porazit.”

G. K. Chesterton

Co je Open Acces?

ments by year

- Otevřený přístup je modelem vědecké komunikace
- Vychází z možností poskytovaných internetem a informační společností
- „*Open Access, neboli otevřený přístup k výsledkům výzkumu financovaného z veřejných zdrojů, znamená poskytnutí bezplatného a neomezeného online přístupu koncovému uživateli k vědeckým informacím.*“ ([zdroj](#))

Literatura je matka výzkumu

- Zdroj výzkumných otázek
  - Zdroj přehledu literatury
  - Zdroj aktuálních témat a přístupů
  - Zdroj vědecké komunikace
  - ...
- Není možné být ani průměrným výzkumníkem, bez dobré znalosti současné literatury.

Modely Open Acces

- Zelená cesta – autor zveřejní výsledky své práce sám:
  - Autor využije své osobní stránky nebo akademické sociální sítě – dnes především [Academia.edu](https://www.academia.edu/) či [Researchgate](https://www.researchgate.net/).
  - Druhou variantou je využití institucionálních repositářů, kterými disponuje téměř každá univerzita nebo vědecká instituce.
  - Autor uveřejní článek ve veřejném repositáři – může jít například o [ArXiv](https://arxiv.org/) v případě fyziky, ale také i o repositáře, které buduje MŠMT pro výstupy z evropských projektů.

- Vyžaduje explicitní podporu časopisu!

Modely Open Acces

□ Zlatá cesta – otevřenost na straně časopisu

- Nekomerční časopisy – obvykle nevybírají poplatky ani od autora, ale ani od čtenářů. Svůj provoz tedy realizují buď na bázi dobrovolnictví, nebo z prostředků určité instituce. Jde o ideální variantu v této cestě.
- Komerční časopisy – pokud článek projde úspěšně recenzním řízením, je autor povinen zaplatit poplatek za publikování, který hradí celý proces redakční práce. Tyto poplatky vytvářejí bariéru v publikování pro mladé vědce, osoby mimo akademické prostředí a současně vytvářejí prostor pro něco, co se běžně označuje jako predátorské časopisy.

Modely Open Acces

- [Bronzová cesta](#) – popisuje jistou šedou zónu. Část časopisů totiž s určitou otevřeností pracuje, ale nedokáže ji nikde explicitně popsat způsob práce s licencí nebo se přihlásit ke konkrétní formě otevřeného přístupu.
- [Diamantová či platinová cesta](#) – funguje tak, jak jsme popisovali nekomerční časopisy ve zlatém přístupu. Základem tohoto modelu je, že ani autor ani čtenář neplatí žádné poplatky. Tato varianta tedy očekává jiné zdroje financování časopisu, nejčastěji formou grantů, institucionální podpory atp.
- [Černá cesta](#) – vychází z tzv. pirátských uložišť a repositářů.
- Libre jde dále a v souladu s možnostmi tzv. [otevřených](#) umožňuje s dílem dále pracovat, takže ho lze například upravit, implementovat do větších celků, využít pro strojové zpracování atp.

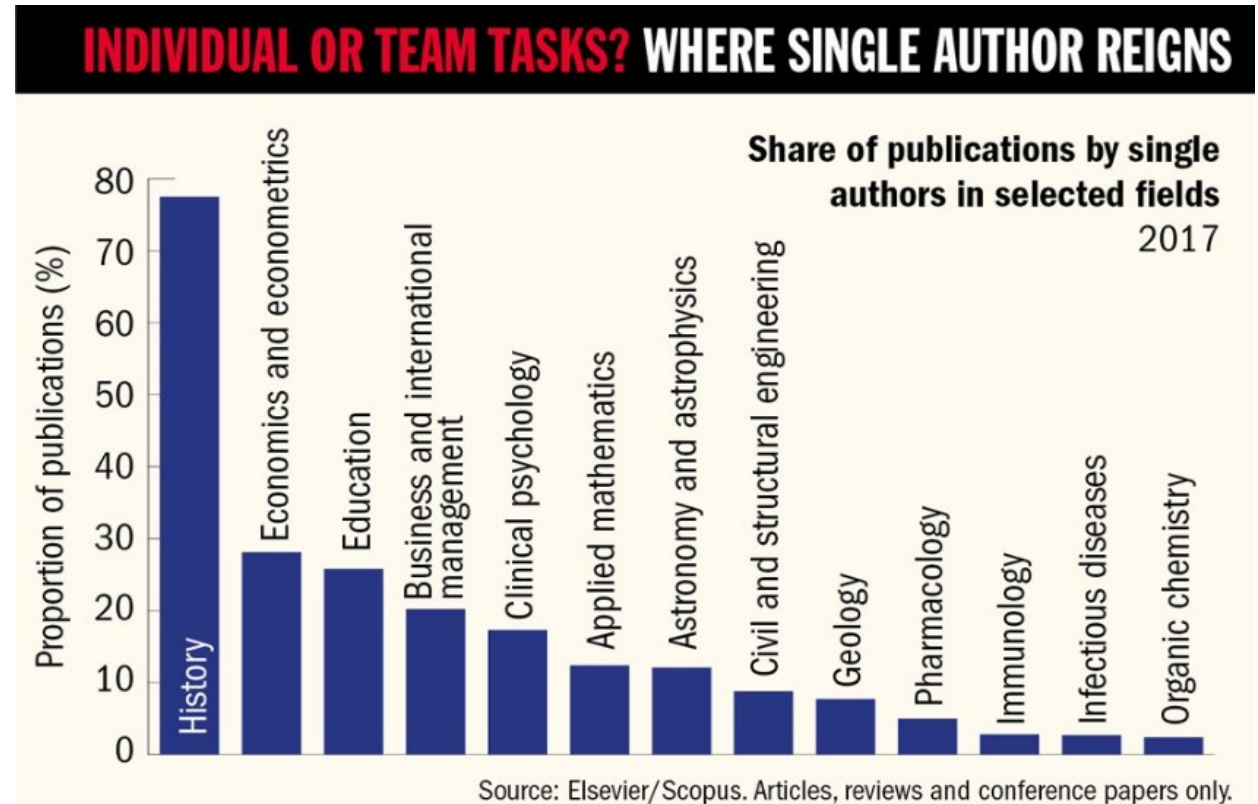
Kritika uzavřeného přístupu

- Veřejné prostředky mají vést k veřejným výsledkům
- Jak měřit kvalitu uzavřených časopisů?
- Jak recenzovat příspěvky založené na uzavřeném přístupu?
- Co studenti?
- Co lidé mimo akademickou obec?
- Uzavřenost brání inovacím
- Uzavřenost znesnadňuje tvorbu masivních datasetů a využití moderních metod
- Vede k sociální a ekonomické exkluzivitě
- „Vykazuje horší scientometrické parametry“

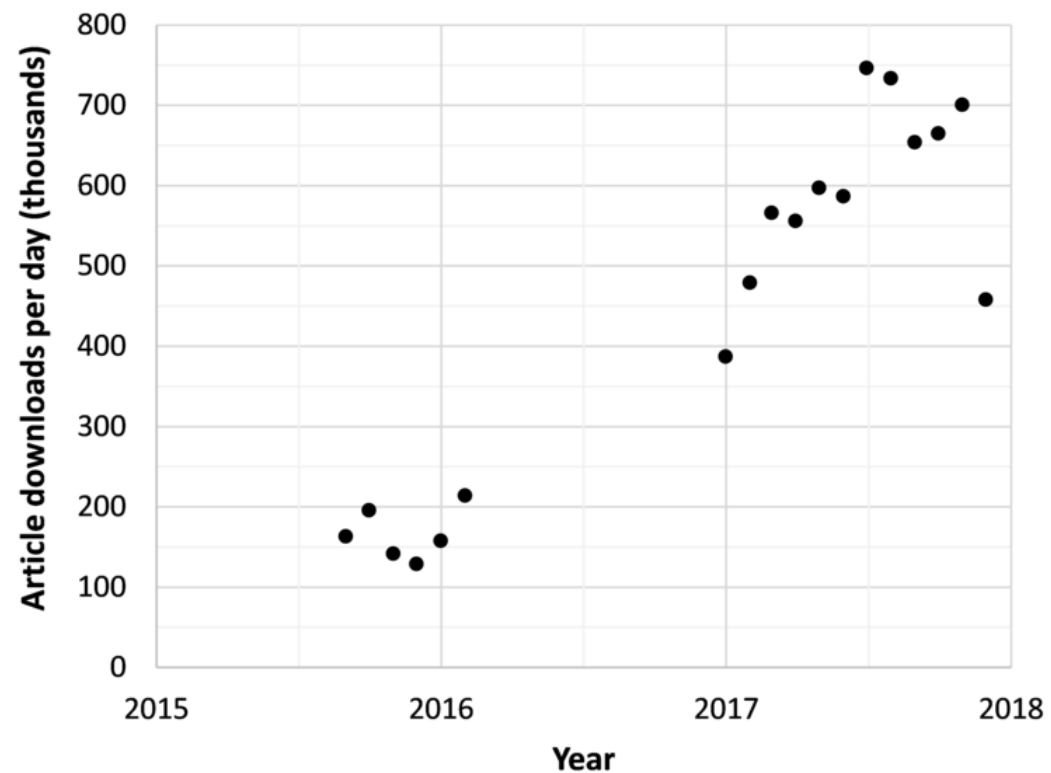

„Legální“ projekty

- [Plos](#)
- [Projekt Gutenberg](#)
- [Europeana](#)
- [Archive.org](#)
- [Kramerius](#), ...

Černá cesta

[Sci-hub](#): články vyhledávané dle DOI

[Libgen](#): knihy

Uložto.cz

...

Nebo bronzová cesta, preprinty, ...

Jak ale citovat?

Otevřený přístup a předsudky k němu

- Otevřený přístup odebírá autorská práva
- Otevřené časopisy jsou méně kvalitní
- Otevřený přístup není potřeba, zdroje jsou stejně dostupné
- Otevřený přístup jako akademická povinnost je limitující

DOI

- Kapitoly, statě, celé knihy, články, sborníky,...
- Jde o jedinečný URL identifikátor digitálního dokumentu
- Může sloužit pro:
  - Jednoduché generování citací
  - Snadné odkazování
  - Kontrola plagiátů
  - ...
  - [Directory of Open Access Journals](#)
- Není přímo spojený s OA

Predátorské časopisy

- Diskursy a přístupy hodnocení se mění
- Obecně: časopis, který jen předstírá recenzní řízení u studií
- Může vést k významným problémům v kariéře vědců
- Do velké míry odpovídá tlaku na vědecký provoz (kontrahované úvazky, grantové publikování, kariérní posuny, RIVové body), často je publikování v nich ale neúmyslné.
- [Starý seznam predátorských časopisů](#) od Jeffery Bealla není autoritativní
- Přímo nesouvisí s OA jako takovým, ale využívá jeho zlatou cestu (platící autory)

Jak predátorský časopis poznat?

- Extrémně krátká recenzní řízení
- Povědomý název
- Agresivní kampaň, mailové nábory
- Pochybná redakční rada
- Pochybná indexace
- Falešná indexace
- Global Impact Factor; Eurasian Scientific Journal Index (ESJI),...

Vyhledávání otevřených článků

- [BASE: Bielefeld Academic Search Engine](#) – disponuje 240 milióny indexovaných článků (s duplikáty) z nichž asi 80 miliónů je pod otevřenou licenci. Nabízí poměrně nevšední způsob práce s výsledky a jejich filtrování.
- [COncnecting REpositories \(CORE\)](#) – nabízí přístup k 25 miliónům zdrojů z výhradně otevřenou licenci. Především pro technicky zdatnější může být zajímavé tím, že zdroje jsou uloženy přímo na CORE serverech a je možné s nimi pracovat skrze API.
- [Science.gov](#) – americké úřady velice dbají na otevřený přístup, takže v tomto vyhledávači je možné se dostat k článkům a výzkumným zprávám z 60 databází, 14 úřadů a celkově 200 miliónů textů.
- [Semantic Scholar](#) – nabízí „jen“ 3 milióny textů, ale zato velice zajímavé nástroje na práci s nimi využívající umělou inteligenci a provázanost dat. Jednotlivé výsledky vyhledávání nenabízejí jen daný článek, ale odkrývají celou znalostní strukturu. Vyhledávač pracuje s otevřeným kódem, takže je možné ho využít i s vlastními daty.
- +Scopus
- +WoS

Práce s daty: vlastní, cizí, sdílené

- Sdílené data sety
- Sekundární analýza dat
- Využití otevřených zdrojů dat ([Simbad](#), [statistické úřady](#), [tematické zprávy ČŠI...](#))
- [Science.gov](#)

- Často máme data dříve, než výzkumnou otázku!

Otevřené recenzní řízení, peer review

- [F1000research](#)
- [Peerageofscience](#)
- [Publons](#)
- [Hybrid pedagogy](#)

- Obecná myšlenka: lze získat zpětnou vazbu dříve, než jdeme do časopisu (zvýšení šancí na publikaci v dobrém časopise)

Občanská věda

- Participace lidí mimo akademii na sdílení empirických dat, výstupů, analýzy textů,...
- Možnost dělat dobrou reklamu a projekty, které jsou podstatně větší, než možnosti jednotlivých týmů
- ...

Legislativní ukotvení OA

- [Budapeštská Open Access iniciativa](#) (2002)
- [Prohlášení z Bethesdy k publikování skrze otevřený přístup](#) (2003)
- [Berlínská deklarace otevřeného přístupu ke znalostem v přírodních a humanitních vědách](#) (2003)
- [Doporučení Evropské komise o přístupu k vědeckým informacím a jejich uchovávání](#) (2012)
- [Pravidla otevřeného přístupu v programu Evropské Unie pro program Horizont 2020](#) (2013)
- [Amsterdamská výzva k Open Science](#) (2016)
- [Plán S](#) (2018)

Situace v ČR

- Národní strategie otevřeného přístupu ČR k vědeckým informacím na léta 2017–2020 (2017) je první systematický vládní dokument, který se zabývá otevřeným přístupem. Klíčové je, že v něm ČR deklaruje zájem o otevřenost a participaci ve veřejném společenství států podporujících otevřenou vědu.
- Akční plán pro implementaci Národní strategie otevřeného přístupu České republiky k vědeckým informacím na léta 2017–2020 (2019) je pokusem o praktickou implementaci předchozího dokumentu – obsahuje jedenáct opatření, jejichž cílem by mělo být zajištění otevřeného přístupu v ČR a formulování jasné politiky s ní související.

Klíčová legislativně – organizační témata

- Zajištění trvanlivosti
- Podpora výzkumných infrastruktur
- Faktická udržitelnost a použitelnost
- Dostupnost a presentace

- A samozřejmě návaznost na zdroje a scientometrické ukazatele

Otevřené vzdělávací zdroje

□ „Otevřenými vzdělávacími zdroji jsou výukové a výzkumné materiály na jakémkoli médiu – digitálním i jiném - které se nacházejí na veřejné doméně nebo byly publikovány na základě otevřené licence, která umožňuje bezplatný přístup, použití, přizpůsobení a další distribuci jinými osobami bez licenčních omezení.“ [Nadace Williama a Flory Hewlettových](#)

□ Foote:

- Svoboda ke kopírování
- Svoboda k úpravám
- Svoboda k šíření
- Svoboda k šíření modifikované verze

Otevřené vzdělávací zdroje

Wiley:

- Opětovné použití
- Úprava
- Remix
- Znovupoužití
- Redistribuce

Existují různé přístupy k monetizaci OER

MOOC

- [Edx](#), [Coursera](#), [Futurelearn](#), [Udemy](#), [Codecademy](#)...
- Je třeba dbát na vhodnou licenci
- Otevřenost je spojená s bezbariérovostí ve formálním vzdělávání
- Problémem je malá míra dokončování
- Je třeba hledat specifické didaktické metody

Open source aplikace

- GNU Octave
- VLC
- Thunderbird
- Shotcut
- Scribus
- SciDAVis
- Rstudio
- OBS Studio

- LibreOffice
- Krita
- Chromium
- Freemind
- Darktable
- BigBlueButton
- 7-ZIP